

REPERE CONCEPTUALE PRIVIND FORMAREA COMPETENȚELOR PARENTALE

Oxana SORICI

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

This article delimits and defines the notions of *competence* and fatherhood competence.

The competence involves the existence of a set of knowledge, capacities, habits, qualities and skills that lead to solving difficult situations in communication and cooperation.

To be a competent parent means efficiently using your own skills in the framework of your family.

Conceptul de *competență*, introdus inițial de N.Chomsky [1965], se referea la domeniul comunicării. Ulterior, aria de acoperire a conceptului este extinsă: competența este *rezultatul cumulativ al istoriei personale și al interacțiunii sale cu lumea exterioară*, afirmă R.W. White [apud 19, p.40]; *capacitatea de a informa și modifica lumea, de a formula scopuri și de a le atinge* [D. Trudelle, apud 19, p.40].

Pedagogul român D.Salade (1990) consideră că *competența se identifică până la un punct cu priceperea, cu abilitatea, dar ea presupune și rezultatul activității*.

Cercetătorul autohton Vl.Pîslaru afirmă că *competențele reprezintă un sistem de valori in actu, care îl raportează pe om la propria activitate* [22].

X.Roegiers, în cercetările sale, identifică trei sensuri diferite ale termenului *competență*: *savoir-faire disciplinar* (se referă la competențele comportamentale de tipul: efectuare, construire etc.), *savoir-faire general* (implică ansamblul *competențelor transversale*: argumentare, structurare, exprimare, sintetizare, transpunere etc.) și abordarea competenței drept *contextualizare a achizițiilor* (cunoștințe, priceperi, deprinderi) [14, p.31].

Dicționarul Explicativ al Limbii Române definește competența ca fiind *capacitatea de a se pronunța asupra unui lucru, pe temeiul unei cunoașteri adânci a problemei în discuție* [10].

Generalizând definițiile date de cercetătorii în domeniul științelor educației [6,13,20,21], constatăm că noțiunea de *competență* presupune o serie de componente: *cognitivă, operațional-tehnologică, motivațională, etică, socială și comportamentală*. Astfel, ea vizează cunoștințe, abilități, norme, comportamente, atitudini. Posedarea competențelor este garantul desfășurării unor acțiuni eficiente, analizei și sintezei informațiilor, realizării unor activități complexe etc.

Referitor la apariția și dezvoltarea competențelor, opiniile diferă. I.Delors consideră că apariția și evaluarea competențelor se află la intersecția dintre *a ști/savoir, a ști să faci/savoir faire, a ști să fii/savoir etre, a ști să devii/savoir devenir* [9].

C.Levy-Leboyer [apud 19, p.40] accentuează rolul *experienței* în formarea și dezvoltarea competențelor. El identifică trei trepte în dezvoltarea acestora: *inițială* – înainte de viața activă, *continuă* – pe parcursul întregii activități profesionale și *directă* – impusă de o profesie anumită, pentru care nu a existat o pregătire specială.

Vorbind despre sistemul priceperilor, deprinderilor, capacităților, aptitudinilor și atitudinilor necesare într-o situație educațională, M.Călin [6] stabilește următoarea ierarhizare a competențelor:

- 1) *competența comunicativă* (inițierea și declanșarea actului comunicării prin combinarea diverselor aspecte ale căilor de transmitere și decodificare a mesajului informațiilor);
- 2) *competența informațională* (repertoriul de cunoștințe, nouitatea acestora);
- 3) *competența teleologică* (capacitatea de a concepe rezultatele educației sub forma unei pluralități de scopuri cu dimensiuni informaționale, axiologice și pragmatice, care trebuie să fie rațional gândite și operaționalizate);
- 4) *competența instrumentală* (de utilizare a ansamblului de metode și mijloace ale educației în vederea creării unei performanțe comportamentale adecvate scopurilor urmărite);
- 5) *competența decizională* (alegerea între cel puțin două variante de acțiune în funcție de valoare și utilitate);
- 6) *competența apreciativă* (măsurarea corectă a rezultatelor educației).

N.Mitrofan [13], prin cercetări experimentale, ajunge la concluzia că pot fi identificate următoarele tipuri de competențe:

- ✓ *competența psihopedagogică* – cuprinde ansamblul de capacități necesare pentru *construirea* diferitelor componente ale personalității;
- ✓ *competența politico-morală* – competența *politică* este validată la nivelul relației dintre finalitățile macrostructurale și microstructurale, iar cea *morală* întrunește ansamblul de capacități ce asigură o bună funcționalitate conduitei etico-morale;
- ✓ *competența psihosocială* – vizează ansamblul de capacități necesare în scopul optimizării relațiilor interumane și asumării responsabilităților.

Cercetătorii în cauză atribuie competențele enumerate personalității profesorului și afirmă că acestea trebuie să fie reflectate în comportamente active, iar această reflectare *se află în dependență nemijlocită de valoarea la care aderă personalitatea dată* [20, p.160]. Considerăm, totuși, că aceleași competențe pot fi atribuite și părinților, deoarece exprimând *raportul dintre o persoană cu toate însușirile sale și rezultatul activității acesteia într-un domeniu profesional*, în aceeași măsură ele pot exprima cunoștințe, capacități, deprinderi, aptitudini și atitudini ale părinților în procesul educativ desfășurat în cadrul familial.

Competențele parentale, în afară de faptul că înseamnă capacitatea de a se pronunța și a acționa în câmpul educativ al familiei, au rolul și de *criterii în determinarea eficienței educației în cadrul acesteia*. Competențele părinților trebuie să asigure realizarea eficientă a întregului spectru de aspecte ale vieții și activității familiale privind comunicarea, relația cu copiii și educația acestora.

Cercetătorii M.Diaconu, L.Cuznețov, M.Călin, N.Mitrofan și F.Turcu consideră că esența competențelor parentale trebuie să se axeze pe:

- protecția copilului împotriva loviturilor din afara familiei;
- satisfacerea trebuințelor elementare ale copilului;
- asigurarea copilului cu un cadru de dezvoltare coerent și stabil;
- asigurarea copilului sentimentului de a fi acceptat de ai săi atât ca membru al familiei, cât și ca ființă umană;
- stabilirea cu claritate a obiectivelor educative pe care urmează să le realizeze;
- prezentarea performanțelor care trebuie atinse de către copil;
- identificarea și conceperea activităților și situațiilor educative relevante pentru contexte reale de viață;
- selectarea strategiilor educative și a materialelor pe care le utilizează în conformitate cu vârsta copilului, pregătirea lui anterioară, valorile culturale și nevoile individuale de educație;
- crearea și menținerea unui climat familial favorabil [5,6,8,13,20].

Din sursele sociologice [2,4,11,12,15,17] desprindem ideea că *socializarea* începe din primele zile de viață ale copilului și continuă de-a lungul întregii existențe. O parte importantă a vieții fiecărui individ se află sub influența directă a părinților lui (sau a celor care îi înlocuiesc) și a competenței manifestate de aceștia.

În primii ani de viață, pe lângă satisfacerea trebuințelor biologice, copilul necesită o introducere în elementele sociale de bază (norme, valori) prin intermediul limbajului. Aceleași surse consideră această etapă ca fiind una de *socializare primară*. Aceasta se concretizează în procesul formării *eului copilului* și al dobândirii informațiilor, abilităților esențiale pentru o participare ulterioară eficientă la viața socială. Supraviețuirea biologică și spirituală a copilului la această etapă nu e posibilă fără implicarea adulților. Dintre competențele parentale specifice acestei etape prioritate au cele comunicative și afectiv-relaționale. L.Cuznețov consideră că *realizarea competențelor și aptitudinilor de comunicare în familie trebuie să se bazeze pe modelul comportamental pozitiv al părinților* [7]. Această condiție trebuie respectată pe toată durata educației familiale.

Socializarea primară și competențele parentale implicate la această etapă devin o bază practică pentru însușirea elementelor noi, care vor fi specifice *socializării continue*. *Socializarea primară* mai este considerată ca fiind *anticipativă*, deoarece în educația realizată la acest moment competențele parentale reperează pe *elemente ideale*, care ulterior vor deveni *realiste*, manifestându-se în comportamente. Competențele parentale sunt orientate spre pregătirea copilului pentru valorificarea socială a drepturilor și îndatoririlor sale viitoare.

Socializarea continuă presupune o diversificare a scopurilor, direcțiilor, normelor, ceea ce implică o multiplicare a competențelor solicitate de la părinți. Acest lucru e cu atât mai necesar în situația în care copilul nu urmează calea unei *socializări concordante*, ce se desfășoară conform valorilor și normelor sociale, ci are loc în urma unei *socializări discordante* conform unor devieri de la valorile și normele sociale.

Cercetările pedagogice și psihologice [1,3,7,16,18] pun în evidență faptul că atitudinile și comportamentele indivizilor sunt determinate de imaginea pe care aceștia o au despre ei înșiși. Charles Horton Cooley

consideră că imaginea pe care o au oamenii despre ei înșiși este în mică parte determinată de dimensiunile obiective ale personalității lor și în mare parte de *oglindea* care li se oferă pentru a se privi. Această *oglindea a eului* servește ca sistem referențial pentru indivizi de-a lungul întregii lor vieți și, de cele mai multe ori, este direct dependentă de competențele celor care au realizat educația acestor indivizi în primele etape ale vieții lor [apud 15, p.81].

Pornind de la ideea că orice *competență este constituită din mai multe capacități, care interacționează într-o manieră integrată cu scopul realizării unei activități cu un grad sporit de complexitate*, se impune necesitatea stabilirii unui *referențial de competențe*, care ar descrie cunoștințele, capacitățile, deprinderile, atitudinile care împreună alcătuiesc profilul *familistului eficient și al părintelui competent* [8]. *Referențialul de competențe* se referă la termenii *savoir faire* – aspectul acțional și *savoir etre* – aspectul motivațional și cel atitudinal. Deci, prin *referențializare* se subînțelege definirea, formarea și evaluarea competențelor parentale manifestate în cadrul familiei în baza unor modele concrete.

În literatura de specialitate [6,13,20,21] se precizează faptul că un *referențial de formare a competențelor* (în cazul de față – a competențelor parentale) cuprinde elementele:

- *obiective* (expresia observabilă și măsurabilă a rezultatelor anticipate);
- *conținut* (ansamblul de cunoștințe, deprinderi, capacități cognitive și acționale care urmează a fi asimilate);
- *metode și mijloace* (prin intermediul acestora obiectivele și conținutul vor fi transpuse în achiziții).

În sinteză, plecând de la aspectele teoretice analizate anterior și reconstruind varianta *referențialului de competențe utilizabil în evaluarea școlară* propusă de E.Voiculescu [21, p.141-145], bazându-ne pe *referențialul de competențe parentale*, elaborat de L.Cuznețov [8], susținem ideea că varianta elaborată și propusă în cercetarea noastră poate fi valorizată în procesul educației familiale:

I. Domeniul cognitiv	
Categoriile de capacități	Competențe specifice
1. Cunoașterea	- particularităților de vârstă și a celor individual-tipologice ale copilului - nivelului de dezvoltare psihofizică, psihointelectuală și psihosocială a copilului - strategiilor parentale educative - mecanismelor, structurii și condițiilor comunicării eficiente
2. Comprehensiunea (înțelegerea)	- extrapolării unor principii și concepte dincolo de datele existente și determinarea consecințelor și implicațiilor posibile în educația familială - mesajelor directe și indirecte primite de la copii
3. Analiza	- identificarea corectă a manifestărilor concrete/însușiri, acțiuni, comportamente, care corespund particularităților cognitive, afective, temperamentale, caracteriale etc. - unor acțiuni și situații din cadrul familiei
4. Sinteza	- integrarea faptelor particulare în scopul construirii unui portret psihopedagogic al copilului, al părintelui, al familiei - integrarea cunoștințelor într-o strategie educativă - integrarea relațiilor și interacțiunilor particulare în structuri cu funcție explicativă
5. Aplicarea	- stabilirea corespondențelor empirice ale unor reguli, norme în situații familiale concrete - transpunerea în indicatori observabili/performance, comportamente, a unor structuri și capacități interne - conceperea și desfășurarea unui proces de educație prin aplicarea principiilor, metodelor, strategiilor educative
6. Evaluarea	- aprecierea utilității unor principii, metode pentru procesul educativ din cadrul familiei - evaluarea din perspectivă axiologică a unui comportament, a unei performanțe - autoevaluarea activității proprii din perspectivă psihopedagogică
II. Domeniul comportamental/operational	
1. Comunicarea verbală	- construirea și emiterea de mesaje verbale cu conținut educativ - adaptarea mesajelor la contextul comunicării și la particularitățile copilului - decodificarea corectă a mesajelor receptate

	- comportament verbal expresiv, dinamic, adaptabil la modificările de context - comportament de receptare stimulat, expresivitate semnificativă cu funcție de suport al comunicării - formularea unui conținut cognitiv, afectiv/motivațional în mesaje verbale adecvate - folosirea mijloacelor verbale pentru influențarea comportamentului copiilor - autoreglarea comportamentului în funcție de feed-back-ul produs în comunicarea cu copiii
2. Comunicarea nonverbală	- asocierea adecvată a comunicării verbale cu mijloacele de expresie specifice limbajului oral/intonație, intensitate, timbru, ritm etc. - transpunerea în comportamente de comunicare adecvate a mijloacelor de expresie nonverbale/mimică, pantomimă, expresivitate afectivă - receptarea și decodificarea corectă a mesajelor nonverbale ale copiilor - folosirea mijloacelor de comunicare nonverbală în influențarea și dirijarea comportamentului copiilor
3. Conducerea și integrarea în grupul familial	- comportament de relaționare deschis, cooperant, receptiv - capacitatea de a stimula cooperarea în grupul familial - comportament de conducere a grupului prin mijloace specifice interacțiunii de grup/comunicare, sugestie, organizare, participare etc. - capacitatea de a-și asuma statuturi și roluri diverse: conducător/subordonat, emițător/receptor
III. Domeniul afectiv/motivațional/atitudinal	
1. Receptarea	- identificarea situațiilor care solicită o reacție atitudinală specifică (pozitivă/negativă, favorabilă/nefavorabilă, stimulative/inhibantă) - disponibilitatea de a recepta mesaje cu conținut afectiv - atenție selectivă la evenimentele și comportamentele cu semnificație afectiv-motivațională
2. Valorizarea	- identificarea componentei valorice a unui comportament sau a unei situații - încurajarea și promovarea însușirilor psihologice și a comportamentelor cu semnificație valorică pozitivă - acceptarea evaluării din partea celorlalți membri ai familiei
3. Reacția	- dispoziția de a reacționa afectiv/atitudinal la solicitările mediului extern - dorința și trebuința de a reacționa în situații care solicită luarea de poziție/stări conflictuale, de noncomunicare, de indiferență etc. - capacitatea de a genera și influența reacțiile celorlalți membri ai familiei
4. Evaluarea și organizarea vieții familiale	- analiza și interpretarea aprecierilor făcute de adulți și copii asupra unui obiect, persoană, comportament, situație - ierarhizarea valorilor ce descriu o situație sau un comportament - autocunoașterea și autocaracterizarea componentei valorice a propriei personalități - aprecierea și dezvoltarea continuă a sistemului propriu de valori
5. Empatia	- dispoziția de a recepta trăirile subiective ale copiilor - sentimentul tactului și capacitatea de a te plasa în locul celui educat - observarea și caracterizarea împrejurărilor și a cauzelor ce explică stările subiective ale copiilor - autoreglarea comportamentului în raport cu copiii pe bază empatică.

După cum se poate observa, referențialul propus a fost structurat pe domenii de capacități și competențe: *domeniul cognitiv*, *domeniul comportamental/operational*, *domeniul afectiv/atitudinal*. Clasificarea domeniilor și a categoriilor de capacități reproduce modelul taxonomiilor de obiective educaționale și obiective ale educației familiale, luate drept criterii esențiale de elaborare a referențialului competențelor parentale.

Referențialul de competențe propus permite evidențierea necesității și importanței competențelor parentale în scopul elaborării fundamentelor pedagogice ale formării competențelor parentale privind educația axiologică.

Referințe:

1. Albu E. Manifestări tipice ale devierilor de comportament la elevii preadolescenți. Prevenire și terapie. - București: Aramis, 2002.
2. Bistriceanu C. Sociologia familiei. - București: Editura Fundației „România de Măine”, 2005.
3. Boroș M. Părinți și copii. - Baia Mare: Gutinul, 1992.
4. Bulgaru M. Sociologie. Vol.II. - Chișinău: CE USM, 2003.
5. Bunescu Gh. Democratizarea educației și educația părinților. http://www.leducat.ro/resurse/ise/educatia_parintilor.html.
6. Călin M. Teoria și metateoria acțiunii educative. - București: Aramis, 2003.
7. Cuznețov L. Etica educației familiale. - Chișinău: CEP ASEM, 2000.
8. Cuznețov L. Tratat de educație pentru familie. Pedagogia familiei. - Chișinău: CEP USM, 2008.
9. Delors I. Comoara lăuntrică. Raportul către UNESCO al Comisiei Internaționale pentru Educație în sec.XXI. - Iași: Polirom, 2000, p.68-75.
10. Dicționar Explicativ al Limbii Române. Academia Română – Institutul de Lingvistică „Iorgu – Iordan”. Ediția a II-a. - București: Univers enciclopedic, 1998.
11. Furtună C., Lungu N. (coord). Sinteze. - București: Editura Fundației „România de Măine”, 2005.
12. Marian F. Sociologie: Note de curs. - Universitatea Bioterra, 2003.
13. Mitrofan N. Aptitudinea pedagogică. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1988.
14. Roegiers X. Manualul școlar și formarea competențelor în învățământ // Didactica Pro, 2001, nr.2(6), p.31-39.
15. Sachelarie O.M. (coord). Probleme de sociologia educației. - București: Aramis, 2001.
16. Sion G. Psihologia vârstelor. - București: Editura Fundației „România de Măine”, 2007.
17. Stănciulescu E. Sociologia educației familiale. - Iași: Polirom, 2002.
18. Șchiopu U. Psihologia vârstelor: ciclurile vieții. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1995.
19. Șoitu L. Pedagogia comunicării. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1997.
20. Turcu F. Curs de psihologie școlară. - București, 2004.
21. Voiculescu E. Factorii subiectivi ai evaluării școlare. - București: Aramis, 2001.
22. www.proeducation.md/art.php3?f=/files/

Prezentat la 24.10.2011